অধ্যায় ১৪ ঃ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা

অধ্যায় গাঁথনি

১৪.১ উদ্দেশ্য
১৪.২ পৰিচয়
১৪.৩ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা (Gender Budgeting)ৰ ধাৰণা
১৪.৪ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্য
১৪.৫ ভাৰতত এই পৰিকল্পনাৰ প্ৰয়োগ
১৪.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
১৪.৭ অধিক জানিবলৈ
১৪.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
১৪.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ ধাৰণাটো বুজি পাব
- এই পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্যবোৰৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা কেনেদৰে বাস্তৱ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা হয় সেয়া জানিব পাৰিব।

১৪.২ পৰিচয়

ভাৰতৰ শৈক্ষিক আৰু নীতি গৱেষণাৰ ক্ষেত্ৰ দুখনত সময়ে সময়ে সামাজিক লিংগ (Gender) কেন্দ্ৰিক বিষয় তথা সমস্যাবোৰ বিভিন্ন দিশেৰে আলোচনা কৰা হৈ আহিছে। এনে আলোচনাৰ পৰা নিষ্কাশিত সূক্ষ্মচিন্তা আৰু এইবোৰক লৈ চলা বিতৰ্কবোৰে সমল ভাণ্ডাৰ যথেষ্ট সমৃদ্ধ কৰি তুলিছে। পূৰ্বে বিত্তীয় নীতি বিষয়ক বিভিন্ন আলোচনায়ে সামাজিক লিংগকেন্দ্ৰিক বিষয়টোত নানা তথ্য যোগ দিছিল। কিন্তু ১৯৯০ ৰ দশকৰ শেষৰ পৰাহে ভাৰতত চৰকাৰী বাজেটবোৰত সামাজিক লিংগভেদে কিমান বিত্ত আবণ্টনৰ দিহা কৰা হৈছে সেই সম্পৰ্কীয় গৱেষণা আৰম্ভ হৈছে। সেই সম্পৰ্কীয় গৱেষণা আৰম্ভ হৈছে। শেহতীয়াভাৱে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ ধাৰণাটো সামাজিক লিংগক মূলসুঁতিৰ অন্তৰ্ভুক্তকৰণ কৌশল (Gender mainstreaming Strategy)ৰ অংশ হৈ পৰিছে। সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ দ্বাৰা এটা সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিশ্লেষণ তথা সম্পদ বিতৰণৰ এটা সমতাকেন্দ্ৰিক মূল্যায়নত মনোনিৱেশ কৰা হয়। এই সম্পদবোৰ প্ৰধানতঃ ধন, সময় আৰু মজুৰী লাভ কৰা

অথবা মজুৰীবিহীন কার্য হ'ব পাৰে। অর্থাৎ, সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ দ্বাৰা সম্পদৰ এটা সামাজিক লিংগাভিত্তিক সম-বিতৰণৰ লক্ষ্যত উপনীত হোৱাৰ চেষ্টা কৰা হয়। কেইবাটাও কাৰণত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা সম্পর্কে আমি বিস্তৃত জ্ঞানৰ অধিকাৰী হোৱোটো আৱশ্যক। এই পৰিকল্পনাৰ কেন্দ্রবিন্দু কেৱল বিত্তই নহয়। কিন্তু পুৰুষ আৰু মহিলাৰ মাজত সম্পদৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সম-বিতৰম প্রকৃতার্থত হৈছেনে নাই সেয়া নিশ্চিত কৰিবলৈ চৰকাৰী বিত্তীয় অর্থনীতি (বিত্তৰ প্রবাহ, আয়, মজুৰী প্রদান কৰা কাম) ৰ লগতে ব্যক্তিগত, মজুৰীবিহীন পুনঃ উৎপাদনমূলক কার্য (পৰিয়ালৰ যত্ন, সন্তানৰ যত্ন, বয়সস্থসকলৰ যত্ন, স্বৈচ্ছিক সেৱা) বোৰকো অধ্যয়নৰ পৰিধিৰ ভিতৰত সামৰি লোৱা উচিত।

১৪.৩ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ ধাৰণা

আন্তঃৰাষ্ট্রীয় প্রেক্ষাপটত অর্থনৈতিক বিশ্বায়ন ঘটাৰ লগে লগে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা (Gender budgeting) ৰ ধাৰণাটোৰ উত্থান ঘটিছে। মহিলা আৰু পুৰুষ সমৰূপী গোট নহয়। জীৱন-যাপনৰ পৰিৱেশ, বয়স,উৎস, শাৰীৰিক আৰু মানসিক সংৰচনা, শিক্ষা আদি দিশেৰে নাৰী আৰু পুৰুষৰ মাজত প্রভেদ আছে। উভয়েই সম্পদক প্রভাৱিত কৰা সিদ্ধান্তসমূহৰ দ্বাৰা ভিন্ ভিন্ ধৰণে প্রভাৱিত হয়। এনে সিদ্ধান্তবোৰৰ কার্যৰূপায়ণে মহিলা আৰু পুৰুষক বিভিন্ন দিশত সম্পূর্ণ ভিন্ন ধৰণে প্রভাৱিত কৰে। সম্পদৰ বিতৰণে সামাজিক সিদ্ধান্ত গ্রহণ প্রক্রিয়াত অংশগ্রহণ আৰু বৃহত্তৰ সামাজিক বিন্যাসত মহিলা আৰু পুৰুষৰ মর্যাদা নির্ধাৰণৰ এক নির্ণায়ক কাৰকৰ ভূমিকা লয়।

সামাজিক লিংগ ভিত্তিক দায়বদ্ধতাবোৰক সমর্থন জনাবলৈ চলোৱা বিত্ত সম্পর্কীয় ব্যৱস্থা গ্রহণৰ অনুশীলনেই হ'ল সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা অথবা Gender Budgeting (চমুকৈ GB)। মহিলা আৰু শিশু উন্নয়ন মন্ত্রালয়ৰ সংজ্ঞা অনুসৰি, "উন্নয়নৰ সা-সুবিধাবোৰৰ দ্বাৰা পুৰুষৰ সমানেই মহিলাসকলকো উপকৃত কৰাতো নিশ্চিত কৰি আটাইবোৰ সামাজিক লিংগৰ মূলসুঁতিত অন্তর্ভুক্তকৰণ প্রক্রিয়াটো সফল কৰি তোলাৰ এক শক্তিশালী আহিলা হ'ল সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা ৰাজহুৱা বাজেটে এখন চৰকাৰৰ প্রমূল্য ভিত্তিক সিদ্ধান্ত আৰু অগ্রাধিকাৰসমূহ স্পষ্টকৈ প্রতিফলিত কৰে। এই ক্ষেত্রত শ্রমৰ ব্যক্তিগত বিভাজন বিষয়ক সম্পদ কেন্দ্রিক সিদ্ধান্তবোৰে সামাজিক লিংগক কেনেদৰে প্রভাৱিত কৰে সেয়াও বিবেচনা কৰি চোৱা হয়। এক দৃষ্টিভংগী অনুসৰি পৰিয়াল একেটাক অর্থনৈতিক গোট বুলি ধৰি লোৱা কথাটোৱে পৰিয়ালবোৰৰ অভ্যন্তৰীণ আৰু প্রায়েই সংঘটিত হোৱা শ্রমৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিভাজনৰ দিশটো গোপন কৰে। আনহাতে, সম্পদ ভিত্তিক সিদ্ধান্তবোৰৰ কার্যৰূপায়ণৰ ক্ষেত্রত গাইগুটীয়া পৰিয়ালবোৰক সামৰি লোৱাৰ উপৰি এই পৰিয়ালবোৰক একো একোটা অর্থনৈতিক তথা উপভোক্তা একক বুলি ধৰি লোৱা হৈছে। আন এক বিশ্লেষণ পদ্ধতিত ব্যক্তি (শিশু মহিলা আৰু পুৰুষ)ক প্রভাৱিত কৰা সামাজিক লিংগ ভিত্তিক প্রভেদৰ পৰিণামবোৰ বিচাৰ কৰি চোৱা হয়।

মজুৰিবিহীন কৰ্ম (unpaid work) ৰ ধাৰণাটো এখন সমাজৰ অৰ্থনৈতিক পাৰদৰ্শিতাৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশ। এক অৰ্থনীতিৰ পৰম্পৰাগত ধাৰণাই সা-সুবিধা আদায় দিয়াৰ সময়ত সন্তানৰ যত্ন লোৱা, ঘৰুৱা কাম-কাজ, পৰিয়ালৰ বয়সস্থ লোকৰ শুশ্ৰূষা কৰা আৰু স্বৈচ্ছিক নাগৰিক সমাজকেন্দ্ৰিক কাম-কাজবোৰক মজুৰি পোৱাৰ উপযুক্ত কৰ্ম বুলি স্বীকৃতি নিদিয়ে। এখন সমাজৰ মুঠ অৰ্থনৈতিক ফলাফলত মজুৰিবিহীন খণ্ড আৰু মজুৰিপ্ৰাপ্ত অৰ্থনৈতিক খণ্ড দুয়োটাৰে অৰিহণা থাকে।

মজুৰিবিহীন কাম-কাজক সমাজৰ বাবে বিনিময় পণ্যদ্ৰব্য (Payment in Kind) বুলি সংজ্ঞাবদ্ধ কৰা হৈছে। কথাটো ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা সম্পাদিত বিভিন্ন কাম-কাজৰ ক্ষেত্ৰত অধিক প্ৰযোজ্য যদিও ইয়াত অনা-লাভদায়ক (non-profit) আন সকলো ধৰণৰ কাম-কাজৰ লগতে 'পৰম্পৰাগত' ঘৰুৱা তথা পৰিয়ালকেন্দ্ৰিক কাম-কাজকো সামৰি লোৱা হয়। মজুৰিবিহীন কাম-কাজক সম্প্ৰদায় এটালৈ আগবঢ়োৱা অদৃশ্য বৰঙণি বুলি বিবেচনা কৰা আৱশ্যক। এনে বৰঙণিয়ে সমাজৰ প্ৰগতি সম্ভৱ কৰে যদিও ইয়াক এতিয়ালৈকে অৰ্থনৈতিক কাৰ্যকলাপৰ শিতানত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই। আগতেই আলোচনা কৰা হৈছে যে মজুৰিবিহীন কাম-কাজ আৰু শ্ৰমৰ ব্যক্তিগত বিভাজনক 'সময় কাৰক' (time factor)ৰ ভিত্তিতহে যুক্তিযুক্তভাৱে জুখিব পৰা যায়।

অৰ্থাৎ, অৰ্থনৈতিক হিচাপ-নিকাচ কৰাৰ সময়ত এই 'সময় কাৰক'টোৰ কথাও বিবেচনা কৰাটো হ'ল বৰ্তমান পৰিস্থিতিৰ আহ্বান। ইয়াৰ ফলত সন্তানৰ যত্ন লওঁতে মানুহে খৰচ কৰা সময়ৰ পৰিমাণ জুখিব পৰা যাব। কাৰণ, এইবোৰ কাৰ্যক কোনো দিনে কৰ্তাৰ পূৰ্ণকালীন কৰ্মসংস্থাপন বুলি গণ্য কৰা নহয়। এই বিবেচনাৰ দ্বাৰা লাভদায়ক কৰ্মসংস্থাপন আৰু সামাজিক সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়া উভয়তে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বৰ্জনৰ ব্যৱস্থাটোক প্ৰত্যাহ্বান জনোৱাৰ সামগ্ৰিক উদ্দেশ্য স্থিৰ কৰি লোৱা হৈছে। অৰ্থনৈতিক গণনাত 'সময় কাৰক'ৰ অন্তৰ্ভুক্তিয়ে অৰ্থনীতিৰ বাহুল্য বৰ্জনকাৰী ব্যৱস্থাবোৰৰ এক অধিক বাস্তৱসম্মত প্ৰভাৱ মূল্যায়ন সম্ভৱ কৰি তুলিব আৰু এনেদৰেই মজুৰিবিহীন কাম-কাজৰ ক্ষতি পূৰণ কৰা ব্যয়ৰ হিচাপ বাহিৰ কৰিব পৰা যাব। কিন্তু যিমানে অধিক অৰ্থনৈতিকভাৱে লাভজনক কাম-কাজবোৰ কৰিবলৈ ব্যক্তি গাইগুটীয়াভাৱে আগবাঢ়ি আহিব সিমানে ব্যক্তিগত যত্নভিত্তিক কাম-কাজ (যেনে- সন্তানৰ যত্ন লোৱা)বোৰ কৰিবলৈ মানুহৰ হাতত সময়ৰ নাটনি হ'ব। সেয়েহে সন্তানৰ যত্ন লোৱাৰ দৰে সেৱাবোৰৰ উৎকৰ্ষ প্ৰায়েই অৱনমিত হয় আৰু এয়া অনিবাৰ্য। কিন্তু, এনে সেৱা পৰ্যাপ্ত আৰু উপযুক্ত নোহোৱাৰ ফলত অৰ্থনীতিত 'অনুগামী ব্যয়' (follow-up costs) ৰ পৰিমাণ বাঢ়ি যায়।

১৪.৪ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্য

নাৰীৰ বিৰুদ্ধে ক্ৰমে বাঢ়ি যোৱা নানা-ধৰণৰ হিংসাত্মক কাৰ্যকলাপ ৰোধৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ আহিলা হ'ল সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা (GB) কৰা। ঐতিহাসিকভাৱে নাৰীক ভোট দিয়াৰ অধিকাৰ প্ৰদান কৰা প্ৰথম দেশবোৰৰ ভিতৰত ভাৰতো এখন। ইয়াৰ উপৰি ভাৰতীয় সংবিধান হ'ল বিশ্বৰ সবাতোকৈ প্ৰগতিশীল সং বিধানবোৰৰ এখন। ভাৰতীয় সংবিধানে

মহিলাকো সমান অধিকাৰ প্ৰদানৰ নিশ্চিতি দিছে। এই আটাইবোৰ কথাৰ পৰা এয়াই প্ৰমাণিত হয় যে ভাৰতীয় নাৰী আৰু কোনো ধৰণৰ দমনৰ বলি হৈ থকা নাই। কিন্তু দেশৰ মানৰ উন্নয়ন সূচ্যাংক অধ্যয়ন কৰিলে আমি দেখিম যে ভাৰতীয় মহিলাই উন্নয়নৰ মাত্ৰ দুই তৃতীয়াংশৰ লক্ষ্যতহে উপনীত হ'ব পাৰিছে। উন্নয়ন ক্ষেত্ৰখনত থকা কিছুমান সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সমস্যাৰ বাবেই এনে হ'বলৈ পাইছে। মানুহে প্ৰায়েই 'সামাজিক লিংগ' (Gender) ৰ অভিধাটো 'নাৰী'ৰ সমাৰ্থকৰূপে ব্যৱহাৰ কৰে আৰু সামাজিক লিংগৰ ধাৰণাটো এক পশ্চিমীয়া ধাৰণা বুলি ভাবে। সাধাৰণ অৰ্থত বিপৰীত লিংগক উন্নয়নৰ সা-সুবিধা দিবলৈ অমান্তি হোৱা আৰু উন্নয়নত বাধা দিয়াৰ ফলতেই সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সমস্যাবোৰে মূৰ দাঙি উঠে। উন্নয়নৰ ইতিবাচক ফলাফলবোৰ নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ আৰু এনে ফলাফল লাভ কৰিবলৈ বিষয়টো সামাজিক লিংগ ভিত্তিক দৃষ্টিভংগীৰে মূল্যায়ন, বিশ্লেষণ, পৰিকল্পনা, নিৰীক্ষণ আৰু মূল্যাংকন কৰি চোৱাতো অতীৱ প্ৰয়োজনীয়। সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্য হিচাপে তলৰ কথাবোৰ স্থিৰ কৰি লোৱা হৈছেঃ

- GB ৰ ধাৰণা, আহিলা আৰু কৌশল প্ৰসাৰ তথা প্ৰদান কৰি বিভিন্ন কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰালয় তথা বিভাগে গঠন কৰা 'জেণ্ডাৰ বাজেটিং কোষ' (GBCs)বোৰক এক সংহত দৃষ্টিভংগীৰে আগবাঢ়ি যোৱাত সহায় কৰা; এনে কোষবোৰক উপযুক্ত দিক্-নিৰ্দেশনা প্ৰদান কৰা।
- GBC বোৰে অনুশীলন কৰা সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন ব্যৱস্থাবোৰৰ মাজত সমন্বয় স্থাপন আৰু নিৰীক্ষণ কৰা; GB বিশ্লেষণৰ সুবিধা সৃষ্টি কৰা।
- বিভিন্ন ষ্টেকহোল্ডাৰৰ বাবে সামৰ্থ নিৰ্মাণকাৰী কৰ্মশালাৰ আয়োজন কৰা। এনে ষ্টেকহোণ্ডাৰৰ তালিকাত কেন্দ্ৰীয় তথা চৰকাৰৰ বিষয়াবৰ্গ, ৰাজহুৱা খণ্ডৰ অভিকৰণসমূহ, কৰ্প'ৰেট খণ্ড, পঞ্চায়তী ৰাজ সংস্থা, বিভিন্ন অনা-চৰকাৰী সংস্থা আদিক স্থান দিয়া হয়।
- সকলো ষ্টেকহোল্ডাৰৰ বাবে, GB সম্পৰ্কীয় প্ৰশিক্ষণ পাঠ্যক্ৰম/পেকেজ, প্ৰশিক্ষণ সামগ্ৰী, তথ্য পুস্তিকা, হাতপুথি আদি বিকশাই তোলাত প্ৰয়োজনীয় সহায় আগবঢ়োৱা। ৰাজ্য চৰকাৰ আৰু পঞ্চায়তী ৰাজ সংস্থাবোৰক GB সম্পৰ্কীয় পৰিকল্পনা আৰু কৌশল যুগুতাবলৈ অনুপ্ৰাণিত কৰা; ইয়াৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সাহায্য, সমৰ্থন আৰু পৰামৰ্শদান সেৱা আগবঢ়াই নানা কৰ্মশালা, আলোচনা চক্ৰ আৰু প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচীৰ আয়োজন কৰা আদি।
- গৱেষণা প্ৰতিষ্ঠান, অনা-চৰকাৰী সংস্থা ইত্যাদিক GB বিষয়ক গৱেষণা, অধ্যয়ন, সমীক্ষা আদি চলোৱাত প্ৰয়োজনীয় সহায় সমৰ্থন আগবঢ়োৱা ।
- ৰাজহ, বিত্তীয়, পৰিৱেশ, ব্যৱসায়-বাণিজ্য ভিত্তিক ৰাষ্ট্ৰীয় নীতিবোৰৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সংবেদনশীল পুনৰীক্ষণৰ প্ৰাথমিক কাৰ্য নীতি যুগুত কৰা।
- গুৰুত্বপূৰ্ণ বিধানৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক পুনৰীক্ষণ তথা গণনাৰ প্ৰাথমিক কাৰ্যনীতি

যুগুত কৰা; সামাজিক লিংগ ভিত্তিক একত্রিত নোহোৱা তথ্যবোৰ গোটোৱা নাইবা সংগ্রহৰ যথোপযুক্ত নির্দেশনা আগবঢ়োৱা

- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক প্রভাৱ বিশ্লেষণ কৰা, হিতাধিকাৰীৰ প্রয়োজনীয়তা মূল্যায়ন কৰা আৰু হিতাধিকাৰীকেন্দ্রিক ঘটনাবোৰৰ বিশ্লেষণ কৰা।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ উত্তম অনুশীলন পদ্ধতি প্রস্তুত তথা এনে পদ্ধতিৰ পোষকতা কৰা।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমি গম পালো যে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্য হ'ল ৰাষ্ট্রীয় নীতিবোৰৰ দায়ৱদ্ধতা আৰু বিত্তীয় পুঁজি প্রবাহৰ ধাৰাবোৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক দৃষ্টিভংগীৰে যাতে নির্ধাৰণ কৰা হয় সেয়া সুনিশ্চিত কৰা। সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন নীতিৱোক প্রভাৱিত কৰিবলৈ আৰু ফলপ্রসূ কৰি তোলাৰ উদ্দেশ্যৰে সময়ে সময়ে নানা ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰি সামাজিক লিংগ ভিত্তিক অসমতা নাইকিয়া কৰাৰ নানা কার্যসূচী, সমতা স্থাপন তথা উন্নয়নৰ পোষকতাকাৰী নানা কার্যকলাপো চিনাক্ত কৰি উলিওৱা হৈছে। লগতে এনে পৰিকল্পনাৰ দ্বাৰা এই নিশ্চিতিও প্রদান কৰা হয় যে এখন বাজেটত ৰাজহুৱা সম্পদৰ বিতৰণ ব্যৱস্থা ধার্য কৰাৰ সময়ত ইয়াৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক দিশটোৰ প্রতিও লক্ষ্য ৰখা হ'ব।

১৪.৫ ভাৰতত এই পৰিকল্পনাৰ প্রয়োগ

এই মূহুর্তত চলি থকা সামাজিক পুনর্গঠন কার্যসূচী আৰু অধ্যাৰোপিত সংৰচনামূলিক সমাযোজন কার্যসূচীবোৰত সহায়ক হোৱাকৈ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সমতা নীতিবোৰে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন দৃষ্টিভংগীটো প্রয়োগ কৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা ৰাজহুৱাভাৱে কৰিবলগীয়া কামৰ পৰিমাণ হ্রাস কৰা হয়। এনে কামবোৰৰ দুটা পদ্ধতিৰে ব্যক্তিগতকৰণ ঘটোৱা হয়। কামবোৰৰ এটা অংশ বজাৰকেন্দ্রিক সেৱা উদ্যোগসমূহক কৰিবলৈ দিয়া হয়। আন অংশটো ব্যক্তিগত খণ্ডৰ মজুৰি লাভ নকৰা কর্মীক কৰিবলৈ দিয়া হয়। ঘৰুৱা কর্মী শক্তিৰ তালিকাত মহিলাৰ স্থান সবাতোকৈ ব্যক্তিগত কামটো সমাধা কৰাত সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। কিন্তু এনেদৰে হস্তান্তৰিত কামবোৰে তেওঁলোকৰ বাবে অতিৰিক্ত বোজাৰ সৃষ্টি কৰে। ফলত তেওঁলোকে এনেদৰে অতিৰিক্তভাৱে জাপি দিয়া কামবোৰ ভালদৰে সম্পূর্ণ কৰিব নোৱাৰে। ফলত পৰিয়ালবোৰত আৰু সামাগ্রিকভাৱে সমাজখনত ইয়াৰ নেতিবাচক পৰিণাম পৰিলক্ষিত হয়।

শ্রম বজাৰ, পৰিয়াল আৰু সামাজিক নীতিবোৰত মহিলাৰ বাবে নেতিবাচক পৰিণাম দর্শোৱা অর্থনৈতিক নীতিবোৰক অর্থনৈতিক দিশেৰে কৰা সমালোচনাৰ ফলস্বৰূপে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা প্রস্তুত কৰাৰ কাম আৰম্ভ হৈছে। এনে অর্থনৈতিক নীতি বিষয়ক সিদ্ধান্তবোৰ ৰাজহুৱা বাজেটৰ গুৰুত্বপূর্ণ পুনৰ প্রস্তুতি প্রক্রিয়াৰ সৈতে জড়িত । সেয়েহে ৰাজহুৱা বাজেটৰ ক্ষেত্রতো সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সমতা বিশ্লেষণ কৰি চোৱাৰ ব্যৱস্থাটো যোগ দিয়া হৈছে।

নাৰী সবলীকৰণৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা কৌশলবোৰ সফল কৰি তুলিবলৈ বিষয়টোৰ সৈতে জড়িত আটাইবোৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক দিশ বিবেচনা কৰি চাব লাগিব। এনে দুটামান মনত ৰাখিবলগীয়া দিশ হ'ল—

- সবলীকৰণ ব্যৱস্থাবোৰে দেশৰ সকলো অঞ্চলৰে সকলো শ্ৰেণীৰ মহিলাকে সামৰি ল'ব লাগিব।
- নাৰী যিহেতু দেশ এখনৰ সম-নাগৰিক, সেয়েহে দেশৰ সকলো ৰাজহুৱা ব্যয় আৰু নীতিৰ সৈতে জড়িত সকলো কথাতে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সকলোবোৰ দিশ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগিব।
- নাৰীৰ বিশেষ প্ৰয়োজনীয়তাবোৰৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত তেওঁলোকৰ অংশগ্ৰহণ নিশ্চিত কৰিব লাগিব আৰু তেওঁলোকক সমাজৰ সমমৰ্য্যদাসম্পন্ন নাগৰিক ৰূপে স্বীকৃতি দিব লাগিব।
- সময়ে সময়ে নাৰীৰ প্ৰতি থকা সমাজৰ অন্য লোকসকলৰ সামাজিক মনোভাৱ পুনৰ নতুনকৈ গঢ়ি তুলিব লাগিব।

নাৰী সবলীকৰণৰ সকলোবোৰ দিশতেই সম্পদৰ আবণ্টন আৰু ৰাজহুৱা ব্যয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লয়। সেয়েহে এই ক্ষেত্ৰত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে। মহিলা আৰু কন্যা শিশুই দেশৰ মানৱ সম্পদৰ এক বৃহৎ পুঁজি। ইয়াৰ উপৰি তেওঁলোকো সুকীয়া পৰিচয়ধাৰী একো একোগৰাকী ব্যক্তি। তেওঁলোকৰ আৰ্থ-সামাজিক উন্নয়নেদেশৰ লগতে সমাজৰ অৰ্থনীতিৰো বহনক্ষম বিকাশৰ ভেটি নিৰ্মাণ কৰিব। ভাৰতীয় সমাজবোৰত প্ৰচলিত বিভিন্ন পৰম্পৰা আৰু প্ৰথাই নাৰী সমাজৰ বিকাশ আৰু অগ্ৰগতিত বাধাৰ সৃষ্টি কৰি আহিছে। জাতি আৰু ধৰ্মই পৰস্পৰৰ ওপৰত আধিপত্য স্থাপনৰ চেষ্টা চলাই আহিছে। এই কথায়ো দেশৰ বিকাশত অন্তৰায় ৰূপে থিয় দিছে। গাওঁ অঞ্চলত মহিলাসকল অধিক জটিল ধৰণৰ সামাজিক প্ৰতিবন্ধকতাৰ সন্মুখীন হয়। সেয়েহে, সময় বাগৰাৰ লগে লগে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পাইছে। ৰাষ্ট্ৰীয় অথবা ৰাজ্যিক বাজেটত নাৰীৰ বাবে সম্পদৰ অধিক আবণ্টন কৰাটোকে লিংগ ভিত্তিক বাজেট প্ৰস্তুত কৰা বুলি নকয়। তৃণমূল পৰ্যায়লৈকে সকলো মহিলাই যাতে আবণ্টিত সম্পদ সমানে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ পায় তাৰ বাবে যথোপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰাটোকহে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন বুলি কোৱা হয়। ইয়াৰ বাবে গাওঁ আৰু নগৰ-চহৰৰ বাস কৰা সকলো মহিলা বাসিন্দাকে নিৰীক্ষণ পৰিসৰত সামৰি লোৱা উচিত।

ৰাজহুৱা খণ্ডৰ বিত্তীয় দিশেৰে ফলপ্ৰসূ সকলো ধৰণৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা হ'ল সকলোবোৰ সামাজিক লিংগকে সমাজৰ মূলসুঁতিৰ ভিতৰুৱা কৰি লোৱা প্ৰক্ৰিয়াটোৰ অংশ। সাম্প্ৰতিক আলোচনাত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ বিষয়টোক প্ৰায়েই সামাজিক লিংগৰ মাজত সমতা স্থাপনৰ লক্ষ্যেৰে গ্ৰহণ কৰা ৰাজহুৱা

বিত্ত আবণ্টন নীতিবোৰৰ প্ৰণালীবদ্ধ বিশ্লেষণ তথা বিকাশত এক পন্থা বুলি বুজা যায়। তাকে কৰিবলৈ যাওতে বাজেট বিষয়ক সকলো কথা, ৰাজনৈতিক সিদ্ধান্ত, কাৰ্য ব্যৱস্থা, কাৰ্যসূচী, আইন-কানুন আৰু সামগ্ৰিকভাৱে গোটেই বাজেটখনকে মহিলা আৰু পুৰুষে পোৱা সুবিধাৰ মাজৰ প্ৰভেদ আৰু ইয়াৰ পৰিণামৰ ভিত্তিত পুনৰীক্ষণ কৰি চোৱা হয়।

সামাজিক লিংগবোৰৰ মাজত সম্পদৰ সম-বিতৰণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ দেশৰ বাজেট প্ৰস্তুতকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ সম্পূৰ্ণ নতুন আৰ্হি গঢ়ি লোৱা হৈছে। ইয়াৰ বাবে ৰাজহ তথা ব্যয় ব্যৱস্থবোৰৰো প্ৰয়োজনীয় সাল-সলনি কৰি লোৱা হৈছে।

ৰাজহুৱা বাজেটবোৰ মনোযোগৰ কেন্দ্ৰবিন্দু হৈ পৰাৰ তিনিটা প্ৰধান কাৰণ আছে—

প্ৰথম কাৰণটো হ'ল বিভিন্ন সামাজিক লিংগৰ লোকক সমাজৰ মূল সুঁতিত অন্তৰ্ভুক্ত কৰোৱাৰ কৌশলবোৰ প্ৰধানতঃ ৰাষ্ট্ৰ, যুক্তৰাষ্ট্ৰ অথবা পৌৰ নিকায়বোৰৰ দৰে ৰাজনৈতিক অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানবোৰৰ বাবে ৰাজনৈতিক নিয়ন্ত্ৰণ নিজৰ হাতত ৰখাত বিত্তীয় সাহায্যবোৰ ক'ত কেনেদৰে ব্যৱহাৰ কৰা হ'ব সেই বিষয়ক সিদ্ধান্তবোৰে নিৰ্ণায়ক ভূমিকা লয়। সেয়েহে এইবোৰ অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠানে বিস্তৃত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সমতা স্থাপনকাৰী কৌশল প্ৰয়োগ কৰে।

দ্বিতীয় কাৰণটো হ'ল-ৰাজহুৱা বাজেটবোৰৰ ৰাষ্ট্ৰীয় অৰ্থনৈতিক গুৰুত্ব আছে। ই ব্যক্তিগত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ বৃহত্তৰ প্ৰক্ৰিয়াটোতো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ প্ৰভাৱ পেলায়। সেয়েহে বিত্তীয় নীতিবোৰত সকলো সামাজিক লিংগকে সামাজিক মূলসুঁতিত অন্তৰ্ভুক্তকাৰী ব্যৱস্থাৰ সংযোজন ঘটোৱা হৈছে।

তৃতীয় কাৰণটো হ'ল— এক সুবিবেচিত ৰাজহুৱা ব্যয় আৰু ৰাজহ ব্যৱস্থাক ব্যক্তিগত উদ্যোগ জগতৰ পৰা প্ৰবাহিত ধনতকৈ অধিক ৰাজনৈতিক ৰূপ দিব পৰা যায় আৰু ৰাজনৈতিকভাৱে প্ৰভাৱিত কৰিব পাৰি।

অৰ্থাৎ, সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ সামগ্ৰিক লক্ষ্য হ'ল সম্পদ আবণ্টনৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে সামাজিক লিংগৰ মাজত সমতা স্থাপনকাৰী সম্পদ বিতৰণ ব্যৱস্থা ফলৱতী কৰি তোলা। বিত্তীয় দিশেৰে ফলপ্ৰসূ ৰাজনৈতিক সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষেত্ৰত সামাজিক লিংগৰ মাজত সমতা স্থাপনকাৰী বাজেটনীতি গ্ৰহণ কৰা হয়। এনে নীতিত বিত্তীয় নীতি সম্পৰ্কীয় নিৰ্দেশনা তথা ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ পৰামৰ্শৰ লগতে ৰাজহুৱা শুল্ক আৰু ব্যয়ৰ দিশ দুটাকো সামৰি লোৱা হয়। বাজেট সম্পৰ্কীয় সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ প্ৰতিটো স্তৰতে আৰু বাজেট প্ৰস্তুত কৰোঁতে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক দৃষ্টিভংগীটোক গুৰুত্ব দিয়া উচিত বুলি বিবেচনা কৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা পুৰুষ আৰু মহিলাৰ মাজত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক সমতা স্থাপনৰ ব্যৱস্থাবোৰক দিয়া অগ্ৰাধিকাৰ ব্যৱস্থাটোলৈ পৰিৱৰ্তন অনাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

বহুকেইখন ৰাজ্য চৰকাৰে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ সফলতাৰে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পদ্ধতিটো কাৰ্যৰূপায়িত কৰি আছে। কৰ্ণাটক, কেৰালা, গুজৰাট, ৰাজস্থান, মধ্যপ্ৰদেশ, ছত্তিছগড় আৰু আন কেইবাখনো ৰাজ্যই এই পদ্ধতিটোৰ আনুষ্ঠানিকীকৰণ ঘটাই সামাজিক লিংগ ভিত্তিক ব্যৱধানৰ সমস্যাটো সমাধানৰ প্ৰয়াস কৰি আছে। বহুকেইখন ৰাজ্য চৰকাৰে ইয়াৰ বাবে বিভিন্ন

কার্য-ব্যৱস্থা হাতত লৈছে। এনে দুটামান গুৰুত্বপূর্ণ কার্য-ব্যৱস্থা হ'ল সামাজিক লিংগভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ এটা ন'ডেল বিভাগ স্থাপন, সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন কোষ গঠন, সামাজিক লিংগ বিষয়ক ৰাজ্যিক নীতি গ্ৰহণ, বিষয়টোৰ তদাৰক কৰিবলৈ বিভিন্ন সমিতি গঠন, সামাজিক লিংগ ভিত্তিক তথ্য বেংক সৃষ্টি, অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া আৰু দিবলগীয়া দিশবোৰৰ তালিকা প্ৰস্তুত, ৰাজ্যিক বাজেটত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত তালিকা প্ৰস্তুত, ৰাজ্যিক বাজেটত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ খতিয়ান অন্তর্ভুক্তকৰণ ইত্যাদি। ৰাজ্যিক পর্যায়ৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন উদ্যমবোৰক ছটা মণ্ডলত ভাগ কৰা হৈছে (i) উত্তৰ, (ii) পশ্চিম, (iii) মধ্য, (iv) পূব, (v) উত্তৰ পূৱ আৰু (vi) দক্ষিণ। উত্তৰ-পূৱ অঞ্চলত নাগালেণ্ডত এনে ব্যৱস্থাৰ অধীনত চলি থকা দুটামান প্ৰয়াস উদ্যমৰ কথা তলত চমুকৈ উল্লেখ কৰা হ'ল—

- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন ব্যৱস্থা গ্ৰহণ— ২০০৯ চনৰ পৰা নাগালেণ্ডত এই ব্যৱস্থা গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হৈছে।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ পোষকতাকাৰী ন'ডেল কোষ গঠন-নাগালেণ্ডত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ পোষকতা কৰিবলৈ নাগালেণ্ড চৰকাৰে পৰিকল্পনা আৰু সমন্বয়ৰক্ষী বিভাগ এটা গঠন কৰিছে। ৰাজ্যখনৰ পৰিকল্পনা বিভাগে ২০১২ চনৰ নৱেম্বৰ মাহত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা কোষটো গঠন কৰিছে। এই কোষটোৱে পৰিকল্পনা বিভাগৰ বার্ষিক পৰিকল্পনাবোৰত নিহিত সামাজিক লিংগৰ প্ৰতি সঁহাৰিসূচক স্থিতিবোৰ বিশ্লেষণ তথা সুনিশ্চিত কৰে। ৰাজ্য চৰকাৰে আটাইবোৰ বিভাগলৈকে সামাজিক লিংগ বিষয়ক দিশটো চোৱা চিতা কৰা ন'ডেল বিষয়া মনোনীত কৰাৰ নির্দেশ দিছে। তেওঁলোকে এই বিষয়টোৰ সৈতে জড়িত কথাবোৰত পৰিকল্পনা বিভাগৰসৈতে সম্পর্ক ৰক্ষা কৰি চলে।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন বিষয়ক কার্যভাৰপ্ৰাপ্ত দল— ২০০৯ চনৰ মার্চ মাহত 'সামাজিক লিংগ ভিত্তিক ব্যৱস্থা গ্ৰহণকাৰী ৰাজ্য আৰু জিলা ভিত্তিক পৰিকল্পনা'ৰ কার্য ৰূপায়ণৰ বাবে এটা কার্যভাৰপ্ৰাপ্ত দল (Task Force) গঠন কৰা হৈছে। এই দলটোৱে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনত হাতপুথিখনো প্ৰস্তুত কৰে। নাগালেণ্ড চৰকাৰৰ বিভিন্ন বিভাগ আৰু নাগালেণ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা মনোনীত মুঠ নগৰাকী সদস্যৰে এটা দল গঠিত। দলটোৱে প্ৰস্তুত কৰা হাতপুথিখনত UNDP ৰ যুটীয়া সহযোগ থাকে আৰু ইয়াত স্থানীয় প্ৰয়োজনীয়তাবোৰক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়া হয়।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক দিশ চোৱা-চিতা কৰা কেন্দ্ৰীয় সমিতি ২০১৩ চনত নাগালেণ্ড চৰকাৰে এই সমিতিখন গঠন কৰিছে। সমিতিখনৰ কাম হ'ল বিভিন্ন সামাজিক লিংগৰ সদস্যক সমাজৰ মূলসুঁতিত অন্তভুর্ক্ত কৰাৰ পৰিসৰ ব্যাপক কৰি তোলা আৰু বিষয়টোত অনা-চৰকাৰী খণ্ডকো অন্তর্ভুক্ত কৰা।
- সামর্থ গঢ়াৰ উদ্যম— সামাজিক লিংগৰ ধাৰণা আৰু সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ বিষয়ে সজাগতা সৃষ্টিকাৰী কর্মশালাৰ আয়োজন, বাজেট বিশ্লেষণ বিষয়ক সামর্থ গঢ়া কার্যসূচীৰ আয়োজন ইত্যাদি। ২০০৯ চনত নাগালেণ্ডত পোন

প্ৰথমবাৰৰ বাবে ৰাজ্যিক পৰ্যায়ৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচীৰ আয়োজন কৰা হৈছিল।

- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা হ'ল নাগালেণ্ডৰ প্ৰশাসনীয় প্ৰশিক্ষণ প্ৰতিষ্ঠান (Administrative Training Institute) আৰু ৰাজ্যিক গ্ৰামোন্নয়ন প্ৰতিষ্ঠান (State Institute of Rural Development) ৰ প্ৰশিক্ষণ কেলেণ্ডাৰৰ অংশ।
- ৰাজ্যখনৰ অধিকাংশ বিভাগেই নিজ নিজ পৰিকল্পনা আৰু কাৰ্য-ক্ৰমণিকাত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিষয়বোৰত সামৰ্থ গঢ়াৰ কাৰ্যসূচী অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।
- লিংগৰ ভিত্তিত অ-বিভাজিত তথ্যবোৰকো সকলো কাৰ্যসূচীতে প্ৰয়োগ কৰিব পৰাঁসৈ জমা কৰি ৰখা হয়।

আকৌ, ত্ৰিপুৰাত কাৰ্যৰূপায়িত হৈ থকা দুটামান ব্যৱস্থা হ'ল—

- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন ৰ্ব্যৱস্থা গ্ৰহণ— ২০০৬-০৭ বৰ্ষত ত্ৰিপুৰাত এনে ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ প্ৰক্ৰিয়া আনুষ্ঠানিকভাৱে আৰম্ভ হৈছিল। ৰাজ্যখনৰ ২০০৫-০৬ বৰ্ষৰ বাজেট ভাষণত এই ব্যৱস্তা গ্ৰহণৰ কথা ঘোষণা কৰা হৈছিল।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ পোষকতাকাৰী ন'ডেল বিভাগ কোষ /গঠন— ৰাজ্যখনত এই বিষয়ক ন'ডেল বিভাগটো হ'ল ত্ৰিপুৰা চৰকাৰৰ সমাজ কল্যাণ আৰু সামাজিক শিক্ষা বিভাগ। চৰকাৰৰ বিত্ত বিভাগে এই দিশত ন'ডেল বিভাগটোক সমৰ্থন আগবঢ়ায়। ২০১৫-১৬ চনত বিষয়টোক কেন্দ্ৰ কৰি প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচীৰ আয়োজন কৰাৰ দায়িত্ব আগৰতলাত থকা ৰাজ্যিক ৰাজহুৱা প্ৰশাসন আৰু গ্ৰামোন্নয়ন প্ৰতিষ্ঠান (SIPARD)ক অৰ্পন কৰা হৈছিল. ন'ডেল বিভাগৰ মহিলা কল্যাণ শাখাই সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা প্ৰস্তুত কৰে। ৰাজ্যখনৰ মুঠ ১৮ টা চৰকাৰী বিভাগত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পোষকতাকাৰী কোষ গঠন কৰা হৈছে। এই বিভাগবোৰৰ নাম ৰাজ্যখনৰ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টনৰ খতিয়ানত উল্লেখ কৰা হয়।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ খতিয়ান আৰু বাজেট বিশ্লেষণ— ত্ৰিপুৰাই এই বিষয়ক খতিয়ান ৰখাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে আৰু বাজেটৰ মুঠ ধনৰ ৩৩% অথবা ততোধিক মহিলাৰ বাবে ব্যয় কৰাৰ ব্যৱস্থা লৈছে। ন'ডেল বিভাগে বাজেট বিশ্লেষণ আৰু ব্যয়ৰ হিচাব পৰীক্ষা কৰে।
- মহিলাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা আঁচনি— ত্ৰিপুৰা চৰকাৰে ৰাজ্যখনৰ মহিলা আৰু কন্যা শিশুৰ সবলীকৰণৰ বাবে তলৰ আঁচনিবোৰ কাৰ্যৰূপায়িত কৰি আছে—

➢ ২০১২ চনৰ জুলাই মাহৰ পৰা দাৰিদ্ৰ্য সীমা ৰেখাৰ তলৰ পৰিয়ালৰ ৪৫ বছৰ অথবা ততোধিক বয়সৰ অবিবাহিত মহিলাৰ বাবে পেন্সন আঁচনি চলাই থকা হৈছে। এই আঁচনিৰ অধীনত হিতাধিকাৰীসকলে প্ৰতি মাহে ৫০০ টকাৰ ভাত্তা লাভ কৰে।

➢ ২০১২ চনৰ পৰা দৰিদ্ৰ্য সীমা ৰেখাৰ তলত পৰিয়ালৰ বিধৱাসকলৰ বাবে পেন্সন

আঁচনি চলাই থকা হৈছে।

- ২০১৩ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ পৰা দাৰিদ্র্য সীমা ৰেখাৰ ওপৰত পৰিয়ালৰ স্বামী পৰিত্যক্তা মহিলাৰ বাবে বিত্তীয় সাহায্য প্রদানৰ আঁচনি চলাই থকা হৈছে।
- ২০১৩-১৪ চনৰ বিত্তীয় বর্ষৰ পৰা ৰাজ্যখনত মহিলা (বলাৎকাৰৰ বলি, ঘৰুৱা হিংসাৰ বলি আৰু অন্য ধৰণে নির্যাতিতা মহিলাসকলক সামৰি)ৰ সামর্থ গঢ়াৰ বাবে নানা প্রশিক্ষণ আঁচনি চলাই থকা হৈছে। এই কার্যসূচীৰ অধীনত মহিলা /যুৱতীসকলক গাড়ী চলোৱা, সৌন্দর্য চর্চা, চিলাই, কাপোৰত ফুলতোলা, কৃত্রিম ফুল তৈয়াৰ কৰা, চক পেঞ্চিল তৈয়াৰ, ফলমূল আৰু খাদ্যবস্তু সংসাধন, কঠ সজা আদি কামৰ প্রশিক্ষণ দিয়া হয়। প্রশিক্ষণ কালত প্রশিক্ষার্থীসকলক ভাত্তা আৰু প্রশিক্ষণত প্রয়োজন হোৱা সঁজুলিৰ টোপোলা দিয়া হয়। বর্তমানলৈকে এই আঁচনিবোৰৰ জৰিয়তে মুঠ ৩০০ গৰাকী মহিলা /যুৱতী উপকৃত হৈছে। চৰকাৰ মহিলা আশ্রম আৰু অন্য সুৰক্ষিত অনুষ্ঠানবোৰত এই প্রশিক্ষণবোৰ সমাপ্ত কৰা মহিলা/যুৱতীয়ে বিভিন্ন আত্ম- সহায়ক গোটৰ সদস্যা হৈ জীৱিকা অর্জন কৰি আছে।

এই প্রক্রিয়া পদ্ধতি অথবা আহিলা হিচাপে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰে সমাজৰ তৃণমূল (গ্রাম্য আৰু নগৰীয় দুয়োটাৰে) স্তৰটোক সামৰি ল'ব পাৰিলে ব্যৱস্থাটোৰ কার্যৰূপায়ণে ৰাজ্যিক /কেন্দ্রীয় শাসিত প্রদেশ স্তৰত সর্বাত্মক সফলতা লাভ কৰিব। যিকোনো উন্নয়ন প্রকল্প /কার্যসূচীৰ দ্বাৰা সমাজৰ সবাতোকৈ দুখীয়া শ্রেণীটোৰ সদস্যসকল সবল হৈ উঠা আৰু তেওঁলোকক এনে প্রকল্প কার্যসূচীৰ সা-সুবিধাবোৰৰ দ্বাৰা উপকৃত কৰি তোলাটোৱেই প্রতিটো উদ্যমৰ প্রধান উদ্দেশ্য হোৱা উচিত। ইয়াৰ বাবে চৰকাৰে সকলো ধৰণৰ কার্যসূচীকে পঞ্চায়ত পর্যায়ত পোন প্রথমে অনুশীলন কৰি চোৱাৰ পৰামর্শ আগবঢ়ায়। ইয়াৰ বাবে কেইখনমান বছা বছা পঞ্চায়তক জিলা বাজেট অথবা ৰাজ্যিক বাজেটত সামৰি লোৱা হয়। এই কার্যৰ দ্বাৰা তৃণমূল স্তৰৰ পৰিকল্পনা কালত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা সন্দর্ভত সজাগতা সৃষ্টিৰ লগতে প্রয়োজনীয় দক্ষতা বৃদ্ধি কৰিব পৰা যাব বুলি ভবা হয়। ইয়াৰ উপৰি এই কার্যৰ দ্বাৰা কিছুমান গুৰুত্বপূর্ণ শিক্ষা লাভ কৰিব পৰা যাব বুলিও ধৰি লোৱা হয়।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা গম পোৱা গ'ল যে এক বৃহত্তৰ ৰাজনৈতিক পৃষ্ঠভূমিত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন ব্যৱস্থাবোৰৰ সফলতা নির্ভৰশীল হৈ আছে। এই কথাটোত সংসদ, অনা-চৰকাৰী-সংস্থা, নাগৰিক সমাজ, শৈক্ষিক সমাজ আৰু প্রচাৰ মাধ্যমৰ দৰে প্রধান ষ্টেকহোণ্ডাৰসকলৰ দৃঢ় একতাৰো প্রয়োজন। প্রতিটো ষ্টেকহোল্ডাৰৰ ভূমিকাই বিত্ত আবণ্টনৰ পৰিকল্পনা প্রক্রিয়াটোক দক্ষতাৰে সমৃদ্ধ কৰিব আৰু প্রয়োজনীয় দূৰদৃষ্টি প্রদান কৰিব। কিন্তু বাজেট প্রক্রিয়াটো এইটো দিশেৰে আগবঢ়াই নিয়াত দেশৰ বিত্ত মন্ত্রালয়ৰ ভূমিকা সবাতোকৈ গুৰুত্বপূর্ণ। তেতিয়াহে বাজেট এখনক সম্পূর্ণ ৰূপ

দিয়াত বিভিন্ন প্ৰতিনিধি আৰু নাগৰিকে আগতকৈ অধিক অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰিব।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ মহিলা আৰু শিশু উন্নয়ন মন্ত্ৰালয়ৰ সংজ্ঞা অনুসৰি সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা হ'ল ".....।"

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ ৰাজ্যিক পৰ্যায়ৰ সামাজিক লিংগভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন উদ্যমবোৰক.....টা মণ্ডলত ভাগ কৰা হৈছে।

.....

১৪.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা হ'ল সমাজৰ সকলো লিংগৰ লোকক সামাজিক মূলসুঁতিত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা প্ৰক্ৰিয়াটোৰ অংশ। এই প্ৰক্ৰিয়াৰ উদ্দেশ্য হ'ল ৰাজহুৱা খণ্ডৰ বাবে বিত্তীয় দিশেৰে ফলপ্ৰসূ সিদ্ধান্ত লোৱা।
- ১৯৮৪ চনত অষ্ট্ৰেলিয়াত পোন প্ৰথমে সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ সূত্ৰপাত ঘটিছিল।
- অষ্ট্ৰেলিয়াৰ উদাহৰণে বিষয়টো সন্দৰ্ভত সজাগতা সৃষ্টিত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছিল। পৰৱৰ্তী সময়ৰ এনে সকলো ব্যৱস্থাতে অষ্ট্ৰেলিয়াৰ উল্লেখ কৰা হৈছিল।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা মানে মহিলাৰ বাবে পৃথক বাজেট প্ৰস্তুত কৰাটোক নুবুজায়। ইয়াৰ দ্বাৰা মূল বাজেটখনক প্ৰতিটো সামাজিক লিংগৰে নিৰ্দিষ্ট প্ৰয়োজনবোৰৰ প্ৰতি সঁহাৰিমূলক কৰি তোলাৰ চেষ্টা কৰা হয়।
- পুৰুষ আৰু নাৰী সমবৈশিষ্ট্য প্ৰদৰ্শনকাৰী গোট নহয়।
- জীৱন যাপনৰ পৰিস্থিতি, বয়স, উৎপত্তি, শাৰীৰিক তথা মানসিক বৈশিষ্ট্য, শিক্ষা আদি দিশত পুৰুষ আৰু মহিলাৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। সেয়েহে সম্পদ বিতৰণৰ সৈতে জড়িত সিদ্ধান্তবোৰে দুয়োটা গোটকে ভিন্ ভিন্ ধৰণে প্ৰভাৱিত কৰে।
- সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্য হ'ল সামাজিক লিংগৰ মাজত থকা অমিলবোৰৰ কথা মনত ৰাখি বিত্তীয় নীতি বিষয়ক দায়ৱদ্ধতা আৰু বিত্তীয় প্ৰবাহ সুনিশ্চিত কৰা।

- সময়ে সময়ে এই দিশত নানা ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হৈ আহিছে। ইয়াৰ বাবে প্ৰভাৱশালী আৰু ফলপ্ৰসূ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বাজেট নীতি গ্ৰহণ কৰা হয়, লিংগ অসমতাৰ সমস্যাটো আঁতৰাবলৈ নানা কাৰ্যসূচী চলোৱা হয় তথা সামাজিক লিংগৰ মাজত সমতা স্থাপন তথা উন্নয়নৰ পোষকতা কৰা হয়।

১৪.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1. Budget Report 2008-09, Government of India.
2. Budgets: A New Perspective, Public Administration Review, May 2010.
3. Report on Gender Diagnosis and Budgeting in India of National Institute of Public Finance and Policy, December, 2010.
4. Rubin Marilyn Marks and John R. Bartle (2011): Integrating Gender into Government
5. Sharp Rhonda and Ray Broomhill, (2008): "Women and Government Budgets, "Australia Journal of Social Issues, Vol. 25.

১৪.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ উন্নয়নৰ সা-সুবিধাবোৰৰ দ্বাৰা পুৰুষৰ সমানেই মহিলাসকলকো উপকৃত কৰাতো নিশ্চিত কৰি আটাইবোৰ সামাজিক লিংগৰ মূলসুঁতিত অন্তৰ্ভুক্তকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটো সফল কৰি তোলাৰ এক শক্তিশালী আহিলা।"

২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ (i) উত্তৰ, (ii) পশ্চিম, (iii)মধ্য, (iv)পূৰ, (v)উত্তৰ-পূৰ আৰু (vi)দক্ষিণ

১৪.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (প্ৰায় ১৫০টা মান শব্দত উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সামাজিক লিংগভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনা

(খ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন ঃ (প্রায় ৩০০-৫০০টা মান শব্দত উত্তৰ দিয়ক)

প্রশ্ন ১ ঃ উত্তৰ-পূৱ অঞ্চলত সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ কার্য প্রয়োগ সম্পর্কে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ১ ঃ সামাজিক লিংগ ভিত্তিক বিত্ত আবণ্টন পৰিকল্পনাৰ উদ্দেশ্যবোৰ ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***

প্রসঙ্গ পুথি

1) Ahuja Ram, *Problems of Indian Society*. New Delhi: Rawat Publication.

2) Anuj and Ranjande (2006)"*Women's Right to Health"*, – National Human Rights Commission,New Delhi

3) Baig, Tara Ali. 1976. Women Power of India. New Delhi: Sultan Chand and Sons.

4) Bakshi, P.M.(2006), *The Constitution of India*, Universal Law Publishing Co. Pvt.Ltd.,Delhi

5) Banerjee, Narayan. 1992. Grassroots Empowerment Mimeograph. New Delhi: Center for Women's Development Studies.

6) Budget Report 2008-09, Government of India.

7) Budgets: A New Perspective, Public Administration Review, May 2010.

8) Chakravarty, Uma. 1998. Rewriting History: The Life and Times of PanditaRamabai. New Delhi: Kali for Women Press.

9) Chaterjee,Mohini(2004) , "*Feminism and Women's Human Rights*", Aavishkar Publishers, India.

9) Datar, C.2011 : Ecofeminism Revisited: Introduction to the Discourse. Jaipur. Rawat Publication.

10) Dutta, Nalini Kanta (2009). *The Law of Crime and Correction*. Guwahati: Purbachal Prakash

11) Finance and Policy, December, 2010.

12) Kumar, Radha. 1993. History of Doing. New Delhi: Kali for Women.

13) Lal, Ruby. 2004. Domesticity and Power in the Early Mughal World. Cambridge: Cambridge University Press.

14) Mukharjee, B.N. 1975. "Awareness of Legal Rights Among Married Women And their Status". Indian Anthropologist, 5 (2) 30-58.

15) Pande, Rekha. 2010. Divine Sounds from the Heart, Singing Unfettered in their Own Voices- The Bhakti Movement and its Women Saints (12th to 17th century). U.K: Cambridge Scholars Publishing.

16) Pande, Rekha. 2002. "The Public Face of a Private Domestic Violence".

17) Paranjape, N.V. (2008). *Criminology and Penology*. Alahabad: Central Law Publication.
18) International Feminist Journal of Politics. Vol. 4, No. 3, pp.342-367.
19) Pande, Rekha &Kamweshwari J. 1987, "Women's Discourse on Education (A Preliminary Reading of the Speeches Delivered at the Annual Conferences of the Andhra Mahila Sabha, 1913 & 1914)". Proceedings of Indian History Congress, pp. 390 -396.
20) Panniker, K.N. 1975. "Presidential Address". Proceedings of Indian History Congress.
21) Patel, K.A. 1975. "International Women's Year : Half of Humanity and New International Order." Mainstream, 13 (49).
22) Rubin Marilyn Marks and John R. Bartle (2011): Integrating Gender into Government
23) Sarojini N.B, ChakraborthySuchita, VenkatachalamDeepa, Bhattacharya Saswati, Kapilasharmi
24) Sharmila, N &Dhas, Albert Christopher, 2010. "*Development of Women Education in India*," MPRA Paper 20680, University Library of Munich, Germany, retrieved 10.2.2018
25) Sharp Rhonda and Ray Broomhill, (2008): "Women and Government Budgets,
26) Thapar, Romila. 1975. "Looking Back in History". Devaki Jain (ed.) Indian Women. New Delhi: Publication Division, Government of India.
27) Tharu, Susie and K. Lalit (eds). 1991. Women Writing in India, Vol. 11. NewDelhi: Oxford University Press.
28) Quinby, Lee (1990), " Ecofeminism and the Politics of Resistance," in *Reweaving the World*, ed. Diamond and Orenstein.
29) Yadav, K.P. (2006). *Trafficking: An Emerging Social Problem*. New Delhi: Adhyayan Publishers
30) **www.ncert.nic.in/rightside/links/pdf/framework/english/nf2005.pdf**
31) "Australia Journal of Social Issues, Vol. 25.
32) 6.http://wcd.nic.in/sites/default/files/GB%20-%20Handbook%20October%202015.pdf
33) Report on Gender Diagnosis and Budgeting in India of National Institute of Public